

PIRMA DALIS

Jeigu ne Betė Rajan, mergina, gyvenusi su manimi viename name Paryžiuje, aš niekada nebūčiau nuvykęs į Graikiją. Vieną vakarą prie taurės baltos vynuogių ji pradėjo dalintis savo klajonių po pasaulį patirtimi. Visada labai įdėmiai jos klausydavau – ne tik todėl, kad jos patirtys buvo keistos, bet ir todėl, kad kai ji kalbėdavo apie savo keliones, atrodė, ji jas tapo: viskas, ką ji nupasakodavo, likdavo mano galvoje kaip užbaigta meistro drobė. Tą vakarą pokalbis buvo ypatingas: mudu pradėjome šnekėtis apie Kiniją ir kinų kalbą, kurią ji buvo pradėjusi studijuoti. Netrukus atsidūrėme Šiaurės Afrikoje, dykumoje, tarp tautų, man niekada negirdėtų. Ir staiga ji liko pati viena, eina palei upę, šviesa spindėte spindi, aš seku paskui ją kaip įmanydamas per tokią akinančią saulėkaitą, tačiau ji pasiklysta ir aš pasijuntu klajojas po keistą žemę, besiklausęs kalbos, kurios prieš tai niekada nebuvau girdėjęs. Ta mergina – ne istorijų pasakotoja, jeigu kalbėsime tiksliai, bet savotiška menininkė, nes niekas niekada neperteikė man vietos atmosferos taip iš pagrindų, kaip ji perteikė Graikijos atmosferą. Daug vėliau išsiaiškinau, kad ji paklydo prie Olimpjos, ir aš drauge su ja, bet tuomet man tai buvo tik Graikija, pasaulis tokios šviesos, apie kurią aš niekad nesvajojau ir kokios niekada nesitikėjau pamatyti.

Prieš tą pokalbį ištisus mėnesius iš Graikijos gaudavau laiškus – nuo savo draugo Lawrence'o Durrello, galima sakyti, paverstusio Korfu savo namais. Jo laišškai irgi buvo nuostabūs, ir man net truputį nerealūs. Durrellas – poetas ir jo laišškai buvo poetiški: jie

mane savotiškai trikdė – taip meniškai juose buvo susipynę svajonė ir tikrovė, istorija ir mitologija. Vėliau turėjau progą pats įsitikinti, kad ši sąmaiša reali, o ne poeto fantazijos vaisius. Bet tuo metu maniau, kad jis perdeda, norėdamas įkalbinti mane priimti jo vis siunčiamus kvietimus pas jį pasisvečiuoti.

*

Keli mėnesiai prieš prasidedant karui nusprendžiau išvykti ilgą atostogų. Pirmiausia jau seniai norėjau aplankyti Dordonės slėnį. Tad susikroviau lagaminą ir sėdau į traukinį, važiuojantį į Roka-madūrą, atvykau ten anksti ryte, prieš saulėtekį, dar ryškiai šviečiant mėnuliui. Tas mano sumanymas pabūti Dordonės krašte, prieš pasineriant į žėrintį senovinį Graikijos pasaulį, buvo genialus. Už vieną žvilgsnį nuo gražaus stataus skardžio į paslaptinę juodą upę, išėjus iš Domo bastidos miesto pakrašty, likimui gali dėkoti visą gyvenimą. Man šita upė, šita šalis neatskiriamos nuo poeto Rainerio Marios Rilksės. Tai jau nebe Prancūzija, nebe Austrija, net ne Europa: tai kerų šalis, kurios ribas nusižymėjo poetai, ir tik jie gali į ją pretenduoti. Tai yra tai, kas artimiausia rojui šia-pus Graikijos. Padarykime nuolaidą ir pavadinkime tą slėnį prancūzų rojumi. Ir iš tikrųjų, matyt, tai buvo rojus daug tūkstantmečių. Tikiu, kad tai galėjo būti rojus kromanjoniečiams, nors tos didžiulės olos su fosilizuotais įrodymais byloja, kad jų gyvenimo sąlygos buvo veikiau gluminančios ir šurpinančios. Manau, kromanjonietis čia įsikūrė, nes buvo nepaprastai protingas ir turėjo didžiai išugdytą grožio jausmą. Manau, jo religinis jausmas jau buvo didžiai išugdytas ir čia tarpo, nors jis gyveno olų gelmėse kaip gyvulus. Manau, šitas didelis taikus Prancūzijos regionas visada bus šventa vieta žmogui, ir kai miestai iššudys poetus, čia bus priebėga būsimiems poetams ir jų lopšys. Kartoju, man buvo

be galo svarbu pamatyti Dordonę: ji teikia man viltį dėl žmonijos ateities, dėl pačios Žemės ateities. Prancūzijos vieną dieną gali nelikti, bet Dordonė gyvuos toliau, kaip gyvuoja svajonės, puoselėdamos žmonių sielas.

*

Marselyje sėdau į laivą, plaukiantį į Pirėją. Mano draugas Durrellas turėjo pasitikti mane Atėnuose ir pasiimti į Korfu. Laive buvo daug žmonių iš Levanto. Iš karto išskyriau juos iš kitų, suteikęs jiems pirmenybę prieš amerikiečius, prancūzus, anglus. Troškau pasikalbėti su arabais, turkais, sirais ir panašiais į juos. Man buvo smalsu, kaip jie žiūri į pasaulį. Kelionė truko keturias ar penkias dienas ir aš turėjau apšiai laiko susipažinti su tais, apie kuriuos norėjau sužinoti daugiau. Visiškai atsitiktinai pirmas žmogus, su kuriuo susibičiuliavau, buvo iš Paryžiaus grįžtantis medicinos studentas graikas. Mudu kalbėjomės prancūziškai. Pirmą vakarą užsiplepėjome iki trijų ar keturių ryto, daugiausia apie Knutą Hamsuną, kurį, kaip paaiškėjo, graikai aistringai garbina. Iš pradžių atrodė keista, kad apie tą Šiaurės genijų kalbame plaukdami šiltuose vandenyse. Tačiau iš to pokalbio man beregint paaiškėjo, kad graikai – entuziastingi, smalsūs, aistringi žmonės. *Aistra* – štai ko man taip ilgai stigo Prancūzijoje. Ne tik aistros, bet ir prieštaringumo, sumaišties, chaoso – tų tikrų žmogiškų savybių, – ir visas jas turėjo mano naujas bičiulis, o aš, vėl jas suradęs, galėjau branginti. *Ir dosnumo*. Buvau jau kone ėmęs manyti, kad jis išnyko nuo žemės paviršiaus. Štai mudu susitikome, graikas ir amerikietis, susieti kažko bendro, bet dvi labai skirtingos būtybės. Tai buvo nuostabi įžanga į tą pasaulį, kuris netrukus atsivers mano akims. Dar nespėjęs išvysti tos šalies, aš jau įsimylėjau Graikiją ir graikus. Iš anksto mačiau, kad jie draugiški,

svetingi žmonės, prie jų lengva prieiti ir su jais lengva bendrauti. Kitą dieną užmezgiau pokalbį su kitais keleiviais: turku, siru, ke-
liais studentais iš Libano, italų kilmės argentiniečiu. Turkas kone
iškart sukėlė man antipatiją. Jo logikos manija mane siutino. Be
to, tai buvo dar ir niekam tikusi logika. Ir kaip visi tie kiti, su
kuriais aš įnirtingai ginčijausi, jis man atrodė pačios prasčiausios
amerikietiškos dvasios įsikūnijimas. Jų obsesija – progresas. Kuo
daugiau mašinų, kuo daugiau našumo, kuo daugiau kapitalo, kuo
daugiau patogumų – visa jų kalba. Aš jų paklausiau, ar jie girdėjo
apie milijonus bedarbių Amerikoje. Jie mano klausimą ignoravo.
Aš jų paklausiau, ar jie suvokia, kokie tušti, nerimo apsėsti ir varg-
šai yra amerikiečiai su visa savo mašinų sukurta prabanga ir pato-
gumais. Jie buvo kurti mano sarkazmui. Norėjo tik sėkmės – pini-
gų, valdžios, vietos po saule. Niekas iš jų nedegė noru grįžti į savo
šalį; dėl vienos ar kitos priežasties visi buvo priversti sugrįžti prieš
savo valią. Aiškino, kad jų šalyje jiems nėra gyvenimo. *Kada gi
jie pradės gyventi?* – pasiteiravau. Kai turės visus daiktus, kuriuos
žmonės turi Amerikoje ar Vokietijoje, ar Prancūzijoje. Gyvenimas
susideda iš daiktų, ypač mašinų, kaip supratau. Gyvenimas be pi-
nigų – neįmanomybė: žmogus turi turėti drabužių, gerus namus,
radiją, automobilį, teniso raketę ir panašiai. Pasakiau jiems, kad
neturiu nė vieno iš tų dalykų ir be jų esu laimingas, kad Amerikai
atsukau nugarą kaip tik todėl, kad tie dalykai man nieko nereiš-
kia. Jie sakė, kad esu keisčiausias jų sutiktas amerikietis. Bet aš
jiems patikau. Jie šliejosi prie manęs per visą kelionę, užberdami
įvairiausiais klausimais, į kuriuos aš bergždžiai atsakinėjau. Vaka-
rus leisdavau su graiku. Mudu geriau supratome vienas kitą, daug
geriau, nors jis ir garbino Vokietiją ir vokiečių režimą. Jis irgi,
žinoma, norėjo kada nors patekti į Ameriką. Visi graikai svajoja
patekti į Ameriką ir praturtėti. Nesistengiau jo atkalbėti, nupasa-
kojau Ameriką tokią, kokią pažįstu, kokią ją mačiau ir patyriau.

Tai, rodos, jį šiek tiek nugąsdino: jis prisipažino niekada nieko panašaus apie Ameriką negirdėjęs.

– Nuvyk ten ir pamatysi pats. Gal aš klystu. Sakau tik tai, ką žinau iš savo patirties. Neužmiršk, – pridūriau, – Knutas Ham-sunas neleido ten laiko taip jau puikiai, kaip ir tavo mylimas Ed-garas Allanas Poe...

Priešais mane prie stalo sėdėjo į Graikiją grįžtantis prancū-zas archeologas, jis galėjo daug ką papasakoti apie ją, bet aš ne-suteikiau jam tokios progos; jis man nepatiko, vos tik pažvelgiau į jį pirmą kartą. Vyrukas, iš tikrųjų labiausiai man per tą kelionę patikęs, buvo Argentinos italas. Tokio neišmanėlio dar nebuvau regėjęs, bet žavesio jam nestigo. Neapolyje mudu kartu išlipome į krantą gerai pavalgyti ir apsilankyti Pompėjuose, apie kuriuos jis net nebuvo girdėjęs. Nors plieskė neįmanomas karštis, kelio-nė į Pompėjus buvo labai smagi; jei būčiau vykęs ten su archeo-логу, būčiau numiręs iš nuobodulio. Pirėjuje jis išlipo su mani-mi į krantą aplankyti Akropolio. Karštis buvo netgi baisesnis nei Pompėjuose, nors jau ten atrodė nepakeliamas. Devintą ryto saulėkaitoje tikriausiai buvo 120 laipsnių. Vos spėjome išėiti pro uosto vartus, patekome į rankas suktam graikui gidui, šiek tiek kalbančiam angliškai ir prancūziškai, – jis pažadėjo už kuklų at-lygį parodyti mums visas įdomybes. Mėginome sužinoti, kiek jis nori už savo paslaugas, bet bergždžiai. Derėtis dėl kainos buvo per karšta: įgriuvome į taksi ir liepėme vežti tiesiai į Akropolį. Frankus išsiukeičiau į drachmas dar laive, pluoštas, kurį įsigrūdau į kišenę, atrodė milžiniškas, tad raminausi galėsiantis sumokėti kad ir lupikiškiausią sumą. Žinojau, kad mus apsuks, ir laukiau to su pasimėgavimu. Vienintelis su graikais susijęs dalykas, tvirtai užsifiksavęs mano sąmonėje, buvo tai, kad jais negalima pasitikė-ti, būčiau nusivylęs, jeigu mūsų gidas būtų pasirodęs didžiadvasis ir galantiškas. Bet mano bendražygis buvo kažkaip sunerimęs dėl

tokios padėties. Jis vyko toliau, į Beirutą. Beveik girdėjau, kaip mums važiuojant per dusinančias dulkes ir kaitrą jis mintyse skaičiavo išlaidas.

Kelionė iš Pirėjo į Atėnus – gera įžanga į Graikiją. Ji neturi nieko gundančio. Nustembi, kurių galų nusprendei čionai atvykti. Vaizdas aplink ne tik sauringas ir apleistas, bet ir bauginantis. Jautiesi išrengtas, apiplėštas, beveik sunaikintas. Vairuotojas panėšėjo į gyvulį, stebuklingai išmokytą valdyti beprotišką mašiną: mūsų gidas tolydžio nurodinėjo jam sukti į kairę ar į dešinę, sakytum jie pirmąsyk važiavo šituo keliu drauge. Be galo užjaučiau vairuotoją, žinojau, kad ir jis bus apmautas. Jaučiau, kad jis moka skaičiuoti tik iki šimto. Be to, jaučiau, nuvairuotų ir į griovį, jei būtų lieptas. Kai privažiavome Akropolį – mintis kopti į jį nieko nelaukiant galėjo kilti tik bepročiui, – keli šimtai lankytojų prieš mus jau šturmavo vartus. Karštis tuo metu buvo toks siaubingas, kad aš galvojau tik apie tai, kur atsisėdus ir pasidžiaugus trupučiu šešėlio. Susiradau gana vėsią vietelę ir ten palaukiau, kol argentinietis apsispręs dėl pinigų. Mūsų gidas liko su taksi vairuotoju prie įėjimo, įbrukęs mus vienam iš oficialių gidų. Šis ketino palydėti mus į Dzeuso šventyklą, Hefaisto šventyklą ir kitas vietas, kai tik užsiganėdinsim Akropoliu. Ten mes, žinoma, taip ir nepatekome. Liepėme jam važiuoti į miestą, surasti vėsią vietą ir užsakyti kelias porcijas ledų. Kai pastatėme mašiną kavinės terasoje, buvo apie pusę vienuolikos. Visi atrodė nusikamavę nuo karščio, net graikai. Valgėme ledus, gėrėme ledinį vandenį, paskui dar ledų ir dar ledinio vandens. Tada paprašiau karštos arbatos, nes staiga prisiminiau kažkur girdėjęs, kad karšta arbata gerai atvėsina.

Taksi stovėjo prie šaligatvio įjungtu motoru. Mūsų gidas, ro-dės, vienintelis nepaisė karščio. Tikriausiai manė, kad mes truputį atvėsime ir vėl pulsime bidzenti saulėkaitoje, spoksodami į griu-vėsius ir paminklus. Galiausiai pareiškėme jam, kad norėtume

atsiskaityti. Nėra jokios skubos, pasakė, jis neturįs jokių ypatingų reikalų ir džiaugiasi galįs palaikyti mums draugiją. Paaiškinome, kad šiandien mums jau gana, ir pakartojome, kad norėtume atsiskaityti. Jis pakvietė padavėją ir sumokėjo iš savo kišenės. Mes ir toliau bakštinome jį pasakyti, kiek esame skolingi. Rodė, jis velniškai nenorėjo to sakyti. Norėjo sužinoti, kiek, mūsų nuomone, vertos jo paslaugos. Prisipažinome nežiną, lai jis pats nusprendžia. Tada po ilgos pauzės, po to, kai nužvelgė mus nuo galvos iki kojų, pasikrapštė, nusmaukė atgal kepurę, nusišluostė kaktą ir panašiai, meilikaujamai pareiškė manąs, kad 2500 drachmų bus tinkama suma. Žvilgtelėjau į savo bendrakelionį ir pasiūliau paleisti ugnį. Graikas, aišku, mūsų reakcijai buvo kruopščiai pasiruošęs. Ir būtent šituo, turiu prisipažinti, man graikai iš tikrųjų ir patinka: kad jie sukti ir išradingi. Beveik iš karto jis rėžė:

– Na, gerai, jeigu manote, kad mano suma nesąžininga, tada sakykite savo sumą.

Ir mes pasakėme. Pasakėme tiek pat juokingai mažą, kiek jo buvo aukšta. Regis, tos šiurkščios derybos pakėlė jam nuotaiką. Po teisybei, ji pakilo mums visiems. Tai padarė jo paslaugas kažkuo apčiuopiamu ir tikru, preke. Mes jas pasvėrėme ir įvertinome, mes jomis žongliravome kaip prinokusiu pomidoru ar kukurūzo burbuole. Ir galiausiai sutarėme – ne dėl teisingos kainos, nes tai būtų buvęs mūsų gido gebėjimų įžeidimas, bet sutikome, kad šita išskirtine proga, dėl kaitros, dėl to, kad nepamatėme visko, ir taip toliau, sutarsime dėl tokios ir tokios sumos ir išsiskirsime kaip geri draugai. Viena iš smulkmenų, dėl kurios ilgai derėjomės, buvo suma, mūsų gido sumokėta oficialiam gidui Akropolyje. Jis prisiekinėjo davęs jam 150 drachmų. Aš mačiau tą transakciją savo akimis ir žinau, kad davė tik 50. Jis tvirtino, kad aš blogai mačiau. Galiausiai sulygame apsimesdami, jog patikėjome, kad jis netyčia sumokėjo tam vyrui šimtą drachmų daugiau, negu ketino, – tokia

graikiškai dvasiai iš esmės svetima kazuistika, kad jeigu jis staiga būtų nusprendęs išplėsti iš mūsų viską, ką turime, būtų išteisintas ir Graikijos teismai jį palaikytų.

Po valandos atsisveikinau su bendrakeleiviu, susiradau kambarį mažame viešbutėlyje už dvigubai didesnę nei įprasta kainą, išsirengiau ir nuogas gulėjau ant lovos prakaito klane iki devynių vakaro. Pasiieškojau restorano, pamėginau pavalgyti, tačiau pasidaviau po kelių kąsnių. Niekada gyvenime man nėra buvę taip karšta. Sėdėti šalia elektrinės lempos buvo kančia. Išgėręs kelis stiklus šalto gėrimo atsistoju ir patraukiau iš tos terasos į parką. Buvo, sakyčiau, apie vienuolika. Žmonės plūdo į parką iš visų pusių. Tai priminė man Niujorką alpų rugpjūčio vakarą. Ir vėl banda – jausmas, kurio aš niekad nepatyrčiau Paryžiuje, nebent per neįvykusią revoliuciją. Pamažėle slinkau per parką Dzeuso šventovės link. Palei dulkinus takus bet kaip stovėjo staliukai: poros ramiai sėdėjo prie jų patamsyje, tyliai šnekučiavosi priešais stiklines su vandeniu. *Stiklinė vandens...* Aš visur mačiau stiklinę su vandeniu. Tai tapo obsesija. Apie vandenį pradėjau galvoti kaip apie kažką naują, apie naują vitalinį gyvenimo elementą. Žemė, oras, ugnis, vanduo. Kaip tik dabar vanduo tapo pagrindiniu elementu. Matydamas įsimylėjęlius, sėdinčius tamsoje ir geriančius vandenį, sėdinčius taikiai, ramiai ir tyliai kalbančius, patyriau nuostabų graikų būdo supratimo jausmą. Dulkės, karštis, skurdas, plikuma, žmonių santūrumas ir – visur vanduo mažose stiklinaitėse, stovintis tarp ramių, taikių porų, pažadino jausmą, kad čia tvyro kažin kas šventa, kažkas, kas teikia peno ir yra tvaru. Tą pirmą naktį vaikščiojau pakerėtas Zapijuje. Mano atmintyje jis glūdi kaip joks kitas man žinomas parkas. Tai parko kvintesencija, kažkas panašaus į tai, ką kartais pajunti žiūrėdamas į drobę arba svajodamas apie vietą, kurioje norėtum būti ir kurios niekad nerandi. Čia labai malonu ir ryte, kaip vėliau patyriau. Bet naktį,

kai čia atsidūręs stačiai iš niekur po kojom junti kietai suplūktą žemę, girdi visiškai nepažįstamos kalbos gaudesį, jis – stačiai magiškas; ir gal jis buvo man dar magiškesnis todėl, kad atrodė pilnas vargingiausių ir maloniausių žmonių pasaulyje. Džiaugiuosi į Atėnus atvykęs per tą neįtikėtiną karščio bangą, džiaugiuosi matęs juos prasčiausiomis sąlygomis. Pajutau pliką žmonių jėgą, jų tyrumą, kilnumą, nuolankumą. Pamačiau jų vaikus, ir tas reginys mane sušildė, kadangi, atvykus iš Prancūzijos, atrodė, kad vaikų pasaulyje nebėra, kad niekas jų nebegimdo. Pamačiau skarmalais vilkinčius žmones ir tai irgi paveikė švarinančiai. Graikas žino, kaip gyventi su savo skarmalais: tie skarmalai jo nenumenkina ir nesubjauroja, kaip kitose mano aplankytose šalyse.

*

Kitą dieną nusprendžiau sėsti į laivą, plaukiantį į Korfu, kur manęs laukė mano draugas Durrellas. Iš Pirėjo išplaukėme apie penktą, saulė dar plieskė kaip žaizdras. Suklydau nusipirkęs antros klasės bilietą. Kai pamačiau į laivą varomus gyvulius, patalus, visą tą beprotišką mantą, be kurios graikai nekeliauja, bergint pakeičiau jį į pirmos klasės, kuri buvo tik vos brangesnė už antoną klasę. Anksčiau niekada nesu keliavęs pirma klase niekuo, išskyrus metro Paryžiuje, – tad man tai atrodė gryna prabanga. Padavėjas nesiliaudamas sukaliuojosi aplink su padėklų, nukrautu vandens stiklinėmis. Tai buvo mano pirmas išmoktas graikiškas žodis: *nero* (vandu), ir koks gražus žodis. Nusileido naktis ir tolimoje bolavo salos, tolydžio plūduriuojančios virš jūros, bet nešiilsinčios ant jos. Patekėjo žvaigždės, didingai spindinčios, pūtė švelnus, vėsinantis vėjas. Staiga pradėjau suvokti, kas yra Graikija, kas ji buvo, kas bus visada, net jeigu jai teks nelaimė būti užplūstai amerikiečių turistų. Kai stiuardas manęs paklausė, ko

pageidaučiau vakarienei, kai supratau, ką vakarienei gausim, vos nesusmukau ir nepravirkau. Maistas graikų laive – pritrenkiantis. Geras graikiškas maistas man labiau patinka negu geras prancūziškas, nors sutikti su tuo – erezija. Ten buvo gausybė maisto, gausybė gėrimų – ten buvo grynas oras ir žvaigždžių pilnas dangus. Palikdamas Paryžių pasižadėjau sau metus nesiimti jokio darbo. Tai buvo pirmos mano tikros atostogos per dvidešimt metų ir aš buvau joms pasiruošęs. Viskas, rodės, klostėsi taip, kaip reikia. Laikas, rodės, liovėsi egzistavęs, tik aš lėtai plaukiau pasirengęs sutikti visus ir viską. Tarytum pats Homeras būtų man taip patvarkęs, iš jūros iškildavo salos, vienišos, apleistos, paslaptingos blėstančioje šviesoje. Negalėjau norėti nieko daugiau ir nieko daugiau nenorėjau. Turėjau viską, ko žmogus gali trokšti, ir tai žinojau. Žinojau ir tai, kad galiu daugiau niekada to neturėti. Jaučiau atslenkant karą – sulig kiekviena diena jis buvo vis arčiau, arčiau. Kurį laiką tačiau dar bus taika ir žmonės vis dar galės elgtis kaip žmonės.

*

Mes neplaukėme per Korinto kanalą, nes ten įvyko žemės griūtys, – mes, galima sakyti, apiplaukėme Peloponesą. Kitą vakarą prisišvartavome Patruose, priešais Mesolongį. Nuo tada į tą uostą esu atplaukęs keletą kartų, visada tuo pačiu paros metu, ir visada patirdavau tą patį susižavėjimą. Įtaikai tiesiai į didžiulį kyšulį, kaip strėlė, sminganti į kalno šlaitą. Ant kranto ištempta elektros lempučių girlianda primena Japoniją; graikų uostų apšvietimui būdinga improvizacija, rodos, čia tuoj prasidės šventė. Įplaukiant į uostą tave pasitinka nedideli laiveliai: jie pilni keleivių, bagažo ir gyvulių, patalų ir baldų. Vyrų irkluoja stovėdami, atsistumdami nuo savęs, ne į save. Rodos, jie niekad nenuilsta lengvai stumdami

sunkią naštą mikliais beveik nepastebimais riešo judesiais. Jiems priplaukus prie laivo prasideda tikras pragaras. Visi puola ne ten, kur reikia, viskas susijaukia, įsigali chaosas, netvarka. Bet niekas nepasimeta, nesusižeidžia, niekas nebūna pavogta, iki muštynių neprieinama. Tas savotiškas jaudulys randasi iš fakto, kad graikui kiekvienas įvykis, koks bebūtų nuvalkiotas, visada unikalus. Jis visada tą patį dalyką daro pirmą kartą: jis smalsus, godžiai smalsus, ir linkęs į eksperimentą. Eksperimentuoja tam, kad eksperimentuotų, o ne kad surastų geresnį ar veiksmingesnį būdą ką nors atlikti. Jam patinka dirbti savo rankomis, visu kūnu, pasakyčiau, savo siela. Taigi Homeras gyvuoja toliau. Nors nesu perskaitęs nė vienos Homero eilutės, tikiu, nūdienos graikas iš esmės nepasikeitęs. Arba jis tapo labiau graikas, nei buvo juo kada nors. Ir čia turiu dėti skliaustus ir tarti žodį apie savo draugą Mayo, tapytoją, su kuriuo susipažinau Paryžiuje. Tikrasis jo vardas buvo Malliarakis ir, man regis, jis buvo kilęs iš Kretos. Šiaip ar taip, įplaukdamas į Patrus aš nesilioviau apie jį galvojęs. Prisimenu, Paryžiuje paprašiau jo papasakoti man ką nors apie Graikiją, ir įplaukiant į Patrų uostą staiga supratau viską, ką jis mėgino man pasakyti tą naktį, ir buvo labai gaila, kad jo nėra šalia ir aš negaliu pasidalyti su juo savo džiugesiu. Prisimenu, kaip, baigdamas pasakojimą, jis su tokiu ramiu, tvirtu įsitikinimu pasakė: „Milleri, Graikija tau patiks, neabejoju.“ Tie žodžiai kažkaip padarė man didesnę įspūdį nei visa kita, ką jis papasakojo apie Graikiją. *Ji tau patiks...* šitai išliko mano makaulėje. „Viešpatie, aišku, ji man patinka“, – kartojau sau be paliovos stovėdamas prie turėklo ir gerdamas savin visą tą bruzdulį ir klegesį. Loštelėjau atgal ir pažvelgiau į dangų. Niekad anksčiau nebuvau matęs tokio dangaus. Jis buvo nuostabus. Jaučiausi visiškai atsiskykęs nuo Europos. Įžengiau į naują karalystę kaip laisvas žmogus – viskas susijungė, kad padarytų tą patirtį unikalią ir vaisingą. Jėzau, koks aš buvau laimingas. Bet

pirmą kartą gyvenime laimingas visiškai suvokdamas, kad toks esu. Gera būti tiesiog laimingam; trupučiuką geriau žinoti, kad esi laimingas; bet suprasti, kad esi laimingas, ir žinoti, kodėl ir kaip, dėl kokios įvykių ar aplinkybių sampynos, ir vis dar būti laimingam, būti laimingam būnant ir žinant, – tai jau pranoksta laimę, tai palaima, ir jei turi bent truputėlį proto, privalai nusižudyti čia pat ir viską baigti. Taip ir jaučiausi – tik neturėjau galios ar drąsos nusižudyti čia pat. Ir gerai, kad to nepadariau, nes manęs laukė dar didingesnės akimirkos, pranokstančios netgi palaimą, tokios, kad jeigu kas nors būtų pamėginęs man jas aprašyti, tikriausiai nebūčiau patikėjęs. Tada aš nežinojau, kad vieną dieną stovėsiu Mikėnuose ar Faiste, ar kad vieną rytą pabudęs ir žvelgdamas pro iliuminatorių savo akimis išvysiu tą vietą, apie kurią rašiau knygoje nežinodamas, kad ji egzistuoja nei kad ji vadinasi taip pat, kaip aš pavadinau ją savo vaizduotėje. Nuostabiausi dalykai nutinka žmogui Graikijoje – nuostabiausi *geri* dalykai, negalintys nutikti niekur kitur žemėje. Graikija nežinia kaip tebėra saugoma Kūrėjo, beveik matai, kaip Jis pritariamai linksi jai galva. Žmonės gali atsiduoti savo niekingoms, bergždžioms kankynėms net Graikijoje, bet Dievo magija tebeveikia ir nesvarbu, ką bedarytų ar mėgintų daryti žmonių padermė, Graikija tebėra šventa teritorija – ir, tikiu, tokia liks iki dienų galo.

*

Kai laivas nuleido inkarą Korfu, buvo jau beveik vidurdienis. Durrellas laukė prieplaukoje su Spiru Amerikonu, savo asmeniniu sekretoriumi. Iki Kalamio, kaimelio šiauriniame salos gale, kur buvo Durrello namai, buvo valanda kelio. Prieš atsisėdami pietauti nusimaudėme priešais namus. Aš beveik dvidešimt metų nebuvau įlipęs į vandenį. Durrellas ir Nensė, jo žmona, buvo kaip

delfinų pora: jie beveik gyveno vandenyje. Pavalgę nuėjome pogulio, paskui nuirklavome į kitą įlankėlę, už kokios mylios, kur buvo mažytė balta šventykla. Čia vėl pasikrikštijom, nuogi. Vakarė buvau pristatytas ponui Karaminajui, vietiniam žandarui, ir Nikolui, kaimo mokyklos mokytojui. Mes beregint tapome artimais draugais. Su Nikolu kalbėjau laužyta prancūzų kalba, su Karaminaju savotiška kva kva kalba, susidedančia daugiausia iš geros valios ir noro suprasti vienam kitą.

Maždaug kartą per savaitę burlaivių nuplaukdavome į miestą. Man taip ir nepavyko pamilti Korfu miesto. Jo atmosfera kažkokia sujaukta, vakarop tampanti ramia, erzinančia demencija. Amžinai sėdi gerdamas kažką, ko gerti nenori, arba vaikštai pirmyn atgal be tikslo, apimtas nevilties, kaip kalinys. Paprastai tomis išvykomis į miestą aš pasinaudodavau, kad apsilankyčiau pas kirpėją: darydavau tai norėdamas prastumti laiką, o ir dėl to, kad tai buvo taip juokingai pigu. Man buvo paaiškinta, kad mane aptarnauja karaliaus kirpėjas, ir visas darbas atsieidavo maždaug tris su puse cento, kartu su arbatpinigiais. Korfu – tipiška tremties vieta. Prieš prarasdamas karūną kaizeris čia turėjo rezidenciją. Kartą nukakau apžiūrėti tų rūmų. Rūmai mane visuomet pribloškia savo niūrumu ir nykumu, bet kaizerio beprotnamis – blogiausia keistenybės apraiška, kurią man yra tekę matyti. Jis puikiausiai tiktų būti siurrealistinio meno muziejumi. Bet viename salos gale prieš tuos apleistus rūmus yra tokia nedidelė vieta, vadinama Kanoniu, kur apačioje matosi magiškoji *Toten Insel*. Vakaraus Spiras čia sėdi svajodamas apie savo gyvenimą Rodo saloje, kai klestėjo alkoholio kontrabanda. Ta vieta teisėtai priklauso mano draugui Hansui Reicheliui, akvarelės meistriui. Asociacijos veda prie Homero, žinau, bet man ji veikiausiai siejasi su Štutgartu nei su

* Mirusiųjų sala. (Vok.; čia ir toliau, jei nenurodyta kitaip, – vert. past.)

senovės Graikija. Kai pateka mėnulis ir aplinkui nė garso, tik al-
suoja žemė, – yra būtent ta atmosfera, kurią Reichelis kuria, kai
sėdi tarsi suakmenėjęs svajose ir tampa *limitrophe* paukščiams ir
sraigėms, ir chimeroms, padūmavusiems mėnuliams ir prakaituo-
jantiems akmenims arba liūdesio persunktai muzikai, tolydžio
skambančiai jo širdyje, net tuomet, kai jis stojasi piestu it išpro-
tėjusi kengūra ir savo graibščia uodega ima čaižyti viską, ką mato
aplinkui. Jei kada nors jis perskaitys šias eilutes ir sužinos, kad aš
galvojau apie jį žiūrėdamas į *Toten Insel*, sužinos, kad aš niekad
nebuvo jam priešas, kaip jis įsivaizdavo, būsiu labai laimingas.
Gal kaip tik vieną iš tų vakarų, kai su Spiru sėdėjau Kanonyje
ir žvelgiau žemyn į tą stebuklingą vietą, Reichelis, jautęs prancū-
zams vien tik meilę, buvo išvilktas iš savo irštvos Ruė akligatvyje
ir įgrūstas į šlykščią koncentracijos stovyklą.

*

Vieną dieną prieš mus išdygo Teodoras – daktaras Teodoras Ste-
fanidis. Jis išmanė viską apie augalus, gėles, medžius, akmenis,
mineralus, žemesnes gyvybės formas, mikrobus, ligas, žvaigždes,
planetas, kometas ir pan. Teodoras – mokslingiausias žmogus iš
visų mano pažintų, be to, šventasis. Ir dar Teodoras išvertė ne-
mažai graikų eilėraščių į anglų kalbą. Taip aš pirmą kartą išgirdau
Seferio vardą, Jorgo Seferiadžio pseudonimą. O paskui su meile,
persmelkta susižavėjimo ir lengvo humoro, jis ištarė man Kacim-
balio pavardę, kuri dėl kažin kokios keistos priežasties beregint
padarė man įspūdį. Tą vakarą Teodoras haliucinuojančiai aprašė
mums savo gyvenimą drauge su Kacimbaliu apkasuose Balkanų
fronte per Pasaulinį karą*. Kitą dieną mudu su Durrellu parašėme

* Turimas galvoje Pirmasis pasaulinis karas.